

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE SENDİKALARIN GÜNÜMÜZDEKİ BAZI MESELELERİ

Orhan TUNA

Sendikalar halinde teşkilâtlanmış bulunan işçiler, hattâ henüz her haugi bir mesleki organizasyona kavuşmamış bulunan işçiler ötedenberi, hususiyle sanayi kapitalizminin yerleşip gelişmeye başladığı tarihlerden itibaren işsizlik korkusuyla karşılaşmışlar, bu hâdiseye yol açan teknik gelişmelere karşı şuursuz veya şurlu şekilde mücadele etmişlerdir. Nitekim sanayi kapitalizminin vatanı olan İngiltere’de, 1770 yıllarından itibaren ihtilâlcî hareketler, fabrikalara hücum ve taarruzlar vuku bulmaya başlamış ve ev sanayi işçileri tarafından yer yer yeni büyük makinelerin parça parça edildiğine şahit olunmuştur. Aynı şekilde 1831 senesinde Fransa’nın Lyon şehrinde ipek dokumacılarının isyanlarına ve 1840 yıllarında Almanya’nın Silezya eyaletinde keten dokumacıları tarafından çıkarılan nevmidâne ayaklanmalara rastlanmaktadır.

Gerçekten Gerhard Hauptmann’ın “dokumacılar” adlı dramı, ev sanayii işçileri tarafından teşebbüs edilen böyle bir isyan ve ihtilâl hareketini tasvir etmektedir. Bununla beraber işsiz ve ekmeksiz kalan bu kabil ev sanayii işçilerinin kapıldıkları yeis, ümitsizlik ve hiddet neticesinde yaptıkları hareketlerle teknik ilerlemeleri durdurmak hiç şüphesiz mümkün olamamıştır. Aynı şekilde yine bu zümre tarafından teknik sahada meydana getirilen gelişmelere engel olunması hususunda hükûmetlere vâki devamlı müracaat ve şikâyetler de pratik netice vermemiştir¹.

Aslında bugün artık Avrupa ve Amerika’da ev sanayiinde hiç bir iplikçi kalmadığı gibi, yine ev sanayiinde çalışan dokumacılar da hemen, hemen hiç rastlanmamaktadır. Hindistan ve Doğu Asya’da ev sanayii ile fabrikalar arasında cereyan eden ölüm ve kalım mücadelesi de,

1) Gerhard Kessler, İçtimai Siyaset, İstanbul 1945, sh. 24.

halen fabrikaların lehine olmak üzere sona ermiş bulunmaktadır. Gandhi'nin iplik çıkırığı, çöken bir dünyanın boynu bükük sembolünden başka bir şey değildir. Şu halde, teknik ve teknolojik gelişme, bütün engellemelere ve tahrip hareketlerine rağmen, mücadeleden muzaffer çıkmıştır².

Kapitalizm devrinde, gerçekte bütün işçilerin işsizlik bakımından kaderini tâyin eden faktör, yeni teknik ve modern makine idi. O devirlerden beri ileri sürüldüğüne göre, makine işçilerin düşmanı, bütün kötü durumların esas sebebini teşkil etmektedir. Her makine işsizler ordusunu arttırmaktadır. Böyle bir sınaî yedek ordunun mevcudiyeti işverenlerin işçiler üzerinde daha fazla hâkimiyet kurmalarını temin etmekte ve proletaryanın bütün yaşama ve çalışma şartlarını daha fazla kötüleştirmektedir. Sismondi'nin de ifadesiyle "Makine işçiyi kovmakta, ücretleri düşürmekte, nihayet işsizliği vahim hale getirmektedir". XIX. uncu yüz yıl ilerledikçe kapitalist ihtilâl, hususiyile sanayide gittikçe şiddetini hissettirmekteydi. Küçük işletme yerine (küçük sanatlar, ev sanayii) fabrikalar kuruluyor, küçük işletmeler daha büyükleri tarafından ve büyükçe işletmeler ise büyük ve dev işletmeler tarafından piyasadan atılıyordu. Her tarafta rasyonalizasyona gidiliyor ve emekten tasarruf eden yeni teknik büyük bir hızla yayılıyordu³.

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren İngiltere ve İskoçya'da demirden yapılan ve mekanik şekilde işletilen tekstil makineleri (iplik makineleri ve mekanik dokuma tezgâhları) keşfedildikten ve bunlar büyük atölyeler (fabrikalar) içinde kurulmaya başlandıktan sonra, mensucat sanayii sahasında çalışan ev sanayii işçilerinin durumu son derece kötüleşmeye başlamıştır. Filhakika iplik makineleri yüzlerce işi birden ve bir defada harekete geçirdiğinden, el ve çıkırıkla iplik eğirme ve bükme usulieri sür'atle ölmeğe ve çökmeye mahkûm olmuş ve bu tarihlere kadar iplik eğirmek suretiyle geçimlerini temin edegelen yüzbinlerce iplikçi işsiz ve ekmeksiz kalmıştır. Dokumacılık sahasında da mekanik şekilde işleyen demir dokuma tezgâhları ev sanayiinde çalışan işçiler tarafından el ve ayak hareketleriyle işletilen eski ve odundan yapılmış dokuma tezgâhlarına nazaran, çok daha sür'atli ve çok daha sıhhatli şekilde çalışan fabrikaların imal ettikleri pamuklu mensucat, ev sanayii mâmlülerine nazaran kıyaslanamayacak derecede ucuz olmuştur.

2) G. Kessler, sh 25.

3) Bk. K. Kumpmann, Arbeitslosigkeit und Arbeitslosenversicherung; Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Band I, Jena 1923.

Ayrıca metalurji sanayiinde de fabrikaların rekabeti aynı şekilde küçük sanayide çalışan demirci, egeci, tenekeci ve saire gibi işçileri ek-meksiz bırakmıştır. Eski usuller ve organik üretim araçlarıyla çalışan işçilerin yeni, çelikten yapılmış mekanik üretim vasıtalarının şahsında ketü-di ölüm fermanlarını gördüklerine şaşmamak lâzımdır⁴.

Diğer taraftan daha XIX. uncu yüzyılın başlarında David Ricardo, 1821 yılında neşredilen "Principles" adlı şöhretli eserinin "On machinery" faslında meseleyi ele almakta ve makinelerin sanayi hayatında kullanılması için nâhoş neticeler doğuracağını ileri sürmekteydi. Müellinin iddialarına göre, teknik ilerleme işgüçlerinin serbest kalmasına yol açmakla beraber, modern tekniğin serbest bıraktığı işçiler üretin vetiresine katılacaklardır. Şu hale göre, "serbest bırakma teorisi" Ricardo ile birlikte kurulmağa başlamış demektir⁵.

Teknolojik değişme genel olarak ve çok hallerde emekten tasarruf eden yatırımlar yoluyla ortaya çıkmakta ve bundan dolayı ötedenberi gerek teoride, gerek tatbikatta bahis konusu değişmelerin, bir ekonomide istihdam seviyesine tesir edebileceğine dikkati çekilmektedir. Bu hususta belli başlı iki teori karşı karşıya mevki almış bulunmaktadır : Kompansasyon teorisi ve serbest bırakma teorisi.

Kompansasyon teorisi, neo klâsik model düşüncesi sistemine uymakta ve şu esaslardan hareket etmektedir : Üretim faktörlerinin birbirlerinin yerini almasında, emek potansiyelinin homojenliğinde, fiatların ve ücretlerin piyasa ekonomisi otomatizminde tam bir hareketlilik halinde bulunması neticesinde, teknolojik istihaleler yüzünden kendi işlerini kaybetmiş bulunan işçilerin tekrar istihdamları mümkün olabilecektir .

Buna mukabil serbest bırakma teorisi, kompansasyon teorisinin tevzi mekanizması görüşünü şüphe ile karşılamaktadır. Serbest bırakma teorisine göre, işte kullanılan işgücü ile, kullanılan makine arasında bir münasebet vardır. Meselâ iki makine ve on işçi gibi. Bundan dolayı on işçi ile çalışan iki makineyi yahut yirmi işçi ile çalışan bir makineyi kombine etmek kabil değildir. Teknolojik değişme sonunda bir makine ve beş işçi daha önceki iki makine ve on işçinin gördüğü işi görebilir⁶.

4) Bk. G. Kessler; sh. 23.

5) Bk. Alfred E. Ott; Technischer Fortschritt; Handwörterbuch der Sozialwissenschaften; Band X; Göttingen, 1959

6) Bk. Technologischer Wandel und Arbeitslosigkeit; "WWI - Mitteilungen"; 10/1968; DGB Neşriyatı.

Aslında sanayie vâki kifayetsiz siparişlerin, devlet siparişleri yoluyla kapatılacağı hususundaki teminatın işsizlik meselesini ne dereceye kadar hal edeceği şüphelidir. Zira teknik gelişme, meselâ her yıl daha fazla istihsale yol açmakta ve bu arada işçi sayısında bir artış bahis konusu olmamakta, hattâ bu sayı halden hale azalabilmektedir. Görünüşe göre, teknik yenilikler ve bu arada otomasyon, uzun bir vâde beklenmeksizin artan siparişlere rağmen dahi işyerlerinin emniyet ve muhafazası bakımından ciddi bir tehlike teşkil etmiyor mu? Böyle bir endişe konu ile ilgili bir çok kuruluşu, teknik ilerleme meselesini araştırmaya sevk etmiştir. Bu araştırmadan elde edilen en önemli netice şudur : Teknik ilerleme, tıpkı geçmişte olduğu gibi, ileride de fiilî serbest bırakmalara yol açmayacaktır. Diğer bir ifade ile, iktisadî hayat önümüzdeki yıllarda da rasyonelleşme tedbirlerine dayanmak suretiyle emekten tasarruf yerine, daha çok işgücüne ihtiyaç duyacaktır⁷.

Diğer taraftan kapitalizm emek piyasası üzerinde, kendisi için elverişli bir nüfuz tesis etmiş bulunmaktadır. Zira kapital mülkiyetinin alâka ve menfaati, muayyen bir noktaya kadar teknik gelişmeye bağlı bulunmaktadır ve kapitalden faydalanmada devamlılık istemektedir⁸.

Sendikaların ötedenberi işsizliğe karşı aktif ve pasif olarak mücadele ettikleri, meselâ işsizlere yardım için özel fonlara sahip buldukları mâlûmdur. Yani işsizlik meselesiyle alâkaları, bu teşekküllerin kuruluşlarından beri devam edip gelmektedir. Aslında başarılı kapitalizmin şart koştuğu muazzam kapital temerküzü karşısında, münferit işçiler artık bağımsız olma ümitlerini yitirmiş bulunmaktadırlar. Filhakkâ işçi, teknik ihtilâlin gözle görülen tesirleri altında bulunmaktadır. Beşerî çalışma, çeşitli şekillerde ve muazzam derece ve nisbette mekanik istihsal vasıtaları tarafından tahdide maruz kalmaktadır⁹.

Diğer yandan müellif Ogburn tarafından ortaya atılan "Cultural Lag" gerçekte bir çok müesseselerin, teknik ilerlemelerin yol açtığı yeni şartlara intibakının oldukça uzun bir zamana ihtiyaçları olduğu noktası üzerinde toplanmaktadır. Gerçi yeni teknik değişmelere intibak hususunda eğitim intibaksızlığı beşerî, sosyal ve iktisadî bakımlardan vâ-

7) Bk. Dr. Schwarz; *Ist Vollbeschäftigung; in Zukunft gesichert? Welt der Arbeit; Weihnachten 1969* nüshası.

8) Bk. Otto von Zwiedineck Südenhorst; *Sozialpolitik; Leipzig 1911; sh. 355-356.*

9) Bk. Adolf Braun; *Die Gewerkschaften vor dem Kriege; Berlin 1921; sh. 386.*

him neticeler doğurmakta olmakla beraber, bu mesele sadece bir eğitim meselesi de değildir. Daha çok içtımâi müesseselerin teknik gelişmelere göre ayarlanmasında bunların elâstikyetleri ve intibakları, batı medeniyetinin ana meselesini teşkil etmektedir. Son zamanlarda otomasyon mefhumuyla adlandırılan yeni teknik gelişme, bu ana meseleyi büyük ölçüde had bir hale getirmiştir. Hıususiyle teknik gelişme ile doğrudan doğruya alâka ve irtibat halinde bulunan sınaî işletme, yukarıda bahis konusu edilen müesseselerin ön safında bulunmaktadır.

Öte yandan aile, organize din ve köy camiası gibi modern teknik öncesi cemiyetlerde hâkim bir rol oynayan müesseseler, teknikleşme ile birlikte doğrudan doğruya veya dolayısıyla fonksiyon ve ehemmiyetlerini kaybetmişlerdir. Bunların yerini sınaî işletme, meslekî ve iktisadî birlikler (dernekler) ve türlü organlarıyla devlet almış bulunmaktadır¹⁰.

Esasında Avrupa'da otomasyon henüz çocukluk çağlarını yaşamaktadır. Fakat yakın bir gelecekte bütün memleketleri ziyaret edeceği benzemektedir. Otomasyondaki ihtisasiyle milletlerarası bir şöhrete sahip bulunan Prof. Dr. Fred L. Polak, OECD'nin Amsterdam'daki otomasyon kongresinde bu meseleye temas etmiş, şimdiden tedbirler alınmasını istemiştir. Federal Almanya'da da gerek IG Metali, gerek DGB yetkilileri aynı konuda resmî makamları ikaz etmişler, fakat bu ikazlar mâkes bulmamıştır.

Filhakika otomasyon neticesinde işsizliğin endişe edilecek şekilde artabileceği hakkında Alman sendikacılarının ileri sürdükleri iddialarda isabet payı vardır. Nitekim Prof. Polak da bu hususta endişeler izhar etmiştir. Bahis konusu profesörün tavsiye ettiği koruyucu tedbirler, oldukça radikal bir mahiyete sahip bulunmaktadır : İş müddetlerinin yirmi saate kadar indirilmesi, altı aya kadar ücretli yıllık izin, daha uzun eğitim süresi, daha erken emeklilik yaşı. Bütün bu tedbirlerin bugünden yarına alınması elbette düşünülemezse de, aynı istikamete doğru adım adım gidilmek lâzımdır. Ancak ilk adımların derhal atılması gereklidir. Polak, işverenlerle devlet için müşterek plânlama tedbirlerinden gayri bir davranışın mevcut olmadığına işaret etmektedir. Bu suretle teşebbüs hürriyetinin gerçi bir kısmı yok olmakta ise de, başka bir çare de düşünülememektedir. Avrupada bu yoldaki fikirlerin bir ân önce tatbıkata intikal etmesi lâzımdır. Aksi halde, Avrupa bir taraftan Amerika

10) Bk. Burkhat Lutz; Technik; Handwörterbuch der Sozialwissenschaften; Band X; Göttingen 1959.

Birleşik Devletleri, diğer yandan Sovyet Rusya ve Japonya tarafından yutulma tehlikesiyle karşılaşmaya mahkûmdur.

Prof. Polak'ın tavsiyelerine göre, sendikalar kendi üyelerinin bil-hassa beşerî meselelerine ağırlık vermek zorundadırlar. Bunlar arasında başta boş zamanlar problemi gelmektedir. Ayrıca Profesör, sendikaların da otomatizasyon vetiresine müdahale etmelerini tavsiyeye değer bulmaktadır. Bu itibarla kararlara iştirak, bugün son derece aktüel ve zarurî bir mahiyete sahip bulunmaktadır¹¹.

Nitekim meselâ F. Almanya'da teknolojik gelişme yüzünden her yıl 100.000 işçiden 80.000 i müstahdem durumuna gelmektedir. Bu husus işçi emeklilik sigorta kolunda cebri sigortaya tâbi işçilerin sayısında gelecek yıllarda gerilemelere yol açmakta, öte yandan sayısı gittikçe artan işçiler sigorta primlerini, müstahdemlere ait sigorta sandıklarına ödemektedirler. Bu gelişme 1985 yılına kadar çeşitli sigorta sandıklarında esaslı değişmelere yol açacaktır. Buna göre, işçi emeklilik sigortasına prim ödeyenlerin sayısı 11.7 milyondan, 1985 yılında, 11.4 milyona düşecek, buna karşı sigortalı müstahdemlere ait rakam 6.9 milyondan, 8.7 milyona yükselecektir¹².

Diğer yandan sanayide tatbik edilen otomatizasyonun işçileri işlerinden ettiği muhakkaktır ve işlerinden olanların sayısı da bir hayli fazladır. Artık bugün bundan kimse şüphe etmemektedir. Ancak otomatizasyon yüzünden meselâ Amerika Birleşik Devletlerinde kaç kişi işinden olmaktadır?

Amerika Birleşik Devletlerinde Çalışma İstatistikleri bürosunun yetkili memuru, Amerikan Senatosuna sunulmak üzere hazırladığı bir raporda, haftada takriben 4000 kişinin otomatizasyon yüzünden işlerini kaybettiklerini ileri sürmektedir. AFL-CIO Genel Başkanı George Meany ise, haftada 80.000 insandan bahsetmektedir. Sanayici John I. Snyder, her hafta işini kaybedenlerin sayısını, 40.000 olarak göstermektedir.

Bu konuda son yıllarda yapılan müzakere ve münakaşa sonunda iki vahim gerçek ortaya çıkmaktadır.

Birincisi : Sanayide otomatizasyon, değiştirilmesi kabil olmayan bir vakıdır. İkincisi : Otomatizasyon yoluyla insanların işlerinden olmaları da aynı şekilde değişmesi kabil olmayan bir dürumdür ve bu durum devam edip gidecektir.

11) Bk. Otomation; Welt der Arbeit; 25.11.1966.

12) Bk. Westdeutsche Allgemeine Zeitung; 15.10.1969.

Gittikçe ilerliyen ve gelişen otomatizasyonun doğurduğu meselelerin izahı ve teknik gelişmelerin çalışan insanlar bakımından yol açtığı nahoş neticelerin bertaraf edilmesi maksadiyle Amerika'da " Otomasyon ve İstihdam Vakfı" (American Foundation on Automation and Employment, Inc.) adı altında bir teşekkül vücade getirilmiştir. Bu vakfın kurucuları arasında, otomatizasyondan bilhassa müteessir olan iş kollarında kurulu sendikalar vardır.

Vakıf esas itibariyle kurucuları tarafından finanse edilmekte ve gittikçe ileri bir tatbikata doğru yönelmiş bulunan otomatizasyonun beşerî cephesi ile meşgul olmaktadır. Bu hususta belli başlı üç mesele araştırılmaktadır:

- 1) Kısıtlanmış haftalık çalışma müddetinin tesirleri,
- 2) Otomatizasyonun neticesi olarak vasıflı işçilerin tekrar eğitimi,
- 3) Bu hususta Avrupada alınmış bulunan tedbirlerin tetkiki ve otomatizasyon meselelerinin araştırılması.

Diğer taraftan yukarıda adı geçen Vakfın çalışmaları, ötedenberi otomasyon hakkında çok yaygın beş ana fikrin aslında yanlış iddialar, görüşler ve nazariyeler olduğunu tesbit etmiştir.

Birinci yanlış iddia : Otomasyon genel olarak bir çok işleri ortadan kaldırmayacaktır.

Bu iddia hatalıdır. Zira otomasyon tatbikatının merkezi olan Detroit de, büyük bir otomobil fabrikasında istihdam edilenlerin sayısında, son beş yıl içinde otomasyon neticesinde % 43 nisbetinde bir azalma meydana gelmiştir. Kimya endüstrisinde % 5-8, bir askerî silâh fabrikasında % 12, gıda maddeleri sanayiinde % 12-25, yağ endüstrisinde % 25-28. Yukarıda sayılan bütün bu işletmelerde aynı devre zarfında üretim artmıştır.

İkinci yanlış iddia : Otomasyon yeni işlerin doğmasına imkân vermektedir. Bu imkân sadece makina yapımı iş kolu için değil, fakat tesisat ve tesisatın muhafaza ve idamesi için de bahis konusudur.

Bu iddiada hakikat payı olmakla beraber, mesele mübalağa edilmemelidir. Çünkü makinaların idame ve muhafazası için fazla insana ihtiyaç yoktur. Bunun böyle olması lâzımdır. Aksi halde otomasyonun iktisadî faydalar temin etmesi kabil değildir.

Üçüncü yanlış iddia : Otomasyon yüzünden işlerini kaybetmiş bulunan insanların kolaylıkla ve süratle tekrar eğitilmesi ve yüksek ücretlerle diğer işlerde istihdamı kabildir.

Böyle bir görüşün hatalı olduğunu isbat edebilmek için, bazı rakkamlara ihtiyaç vardır. Bir fabrikada yeni makinaların kullanılması dolayısıyla işlerinden olanların sayısı 433 dür. Bu 433 şahıstan sadece 170 i tekrar eğitime karşı alâka göstermiş, 170 kişiden tekrar eğitime kurslarına katılanların sayısı 58 e düşmüş ve bunların içinden de ancak 20 si yeni sanat ve mesleklerine uygun işlerde istihdam edilmiştir. Aslında yukarıdaki iddianın gerçekleşebilmesi için, yeni ve modern eğitim usullerinin ihdasına ihtiyaç vardır.

Dördüncü yanlış iddia : Makinaların kullanılmasıyla işsiz kalan işçiler, himayeye mazhar oldukları takdirde, diğer bölgelerde kolaylıkla bulabilirler.

Bu hal tarzını teklif eden zat, New York şehrinin sabık valisi olan Rockefeller'dir ve teklif aslında iyi niyetle yapılmıştır. Ancak Vakıf, otomasyon yoluyla işlerini kaybetmiş bulunan işçilerin bilhassa gayri seyyal olduklarını tesbit etmiş bulunmaktadır. Çünkü bu kabil işçiler umumiyetle vasıfsız, düşük ücret alan ve yaşlı kimselerdir. Bunlar ya iktisadi sebeplerden dolayı yerlerini değiştirmemekte, yahut psikolojik bakımdan başka bölgelerde yeni hayat kurmağa yanaşmamaktadırlar.

Filhakika bir işletme uzak bir bölgede yeni ve otomatize fabrikalar kurmuştur. Şirket kendi müstahdemlerine yeni fabrikalarda iş teklif etmiş, ayrıca nakil masraflarını deruhte eylemiş ve nakil için bazı yardımlarda bulunacağı da söylemiştir. Bu arada 325 iş otomasyon yüzünden kaybolmuş, ancak bu işçilerden 265 inden her birinin, 900 Dolar'dan fazla borçları olduğu tesbit edilmiştir. Yine bunlardan yüzünün bir mesken sahibi oldukları anlaşılmıştır. Netice itibariyle bu iki gurubun da oturdukları yerden ayrılmak durumunda olmadıkları görülmüştür.

Beşinci yanlış görüş : Otomasyon-ihtilâli ile, zenci-ihtilâli arasında her hangi bir alâka ve irtibat yoktur.

Umumiyetle ve çok defa ileri sürülen bu iddianın hatalı olduğunu Snyder ifade etmektedir. Filhakika tanınmış iktisat dergisi Fortune, bir iş sahibi olmanın, aslında Amerika Birleşik Devletlerindeki zenci ihtilâllerinin gerçek sebebi olduğunu ileri sürmektedir. Esasen otomasyon bu ana problemi güçleştirmiştir. Otomasyonun yol açtığı teknik ihtilâl, zenci hareketlerinde ifadesini bulan sosyal ihtilâlleri güçlendirmiştir.

Yukarıda zikredilen beş iddia, aslında gittikçe gelişen otomasyonun yol açtığı beşerî problemleri görmeyen veya görmek istemeyen kimselere huzur vermektedir.

Diğer taraftan "Otomasyon Vakfı", beşerî cephesi bakımından otomasyon problemlerini halletmek için bir çok çözüm yolları aramıştır. Bu arada vergi indirimleri, bu hususta kısmen dahi olsa yardım edici bir teşebbüstür. Ayrıca işverenlerle işçiler arasında cereyan eden kollektif pazarlık, artık yeni istikametlere tevcih edilmeli, yeni metodlar geliştirilmelidir. Kollektif pazarlık, gelecekte bütün bir yıl devam edebilmeli ve kararlaştırılmış bulunan müddetlere bağlı olmaktan kurtarılmalıdır.

Bunun dışında iş müddetlerinin kısaltılması, yeni iş yerleri bakımından çeşitli değer hükümlerine konu teşkil etmektedir. "Vakıf", daha mükemmel hal tarzları bulunamadığı müddetçe "kısa hafta" rejiminin faydalı olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü, kısa hafta daha fazla boş zaman manasına gelmekte ve aslında boş zamanların faydalı şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu suretle yeni sanayi şubeleri boş zamanların yapıcı şekilde kullanılması neticesinde doğmalıdır. Bu da şüphesiz tekrardan çalışma imkânlarının fazlalaşması manasına gelir.

İkinci mühim yol : Snyder için konumuzla ilgili olmak üzere belli başlı iki hedef başta gelmektedir. Bunlardan birincisi, Amerik Birleşik Devletlerinde yeni endüstri kolları vücade getirmek ve Amerikan mamulleri için yeni pazar ve piyasalar bulmak. Son yıllarda yeni sanayi kolları arasında hizmet sektörü çok genişlemiştir. Yeni pazar ve piyasalar ise, yeni iş yerleri manasına gelmektedir. Yeni doğan milletlerin kalkınma gayretleri devam edip gitmektedir. Çok gelişmiş sanayi memleketleri bu kalkınma gayretlerine katılmalıdırlar. Bu iştirak, otomasyonun yol açtığı işsizliğin giderilmesi için kısmi bir tedbirdir. Ayrıca milletlerarası pazar ve piyasalarda cereyan eden şiddetli rekabete tahammül edebilmek için, otomatizasyonun devamlı olması şarttır.

Snyder'e göre, işverenlerle işçiler ve Hükümet devamlı şekilde iş birliği halinde kaldıkları müddetçe, otomasyondan doğan meselelerin çözülmesi mümkündür. Hatta teknolojik gelişmenin yol açtığı işsizlik bu suretle bertaraf edilebileceği gibi, daha fazla çalışma imkânlarının ihdası dahi kabil olabilecektir¹³.

Aslında bir ekonomiyi çok süratli teknik gelişmelerin ve bünyevî değişikliklerin hüküm sürdüğü bir devrede devamlı olarak başı boş bırakmak mümkün değildir. Bu sebepten dolayı iktisadî kaba plânlama da (Rahmenpanug) yatırımların yönetilmesi işçilerin iktisadî kararlara

13) Bk. Dr. W. Schweisheimer; New York; Der Gewerkschafter; 1.1.1969.

İştiraki eğitim, eğitime devam, meslek değiştirme imkânlarının sağlanması vasıtasıyla işgücü seyyaliyetinin teşviki, ikamet yerlerinin değiştirilmesi için malî yardımlar ve benzeri gibi eski sendikal taleplerin yerine getirilmesi bilhassa zaruridir.

Modern ve hedefini bilen bir iktisadî politikanın vasıtaları ile işsizliğe mani olmak mümkündür. Ancak, bu vasıtalarla serbest bırakılmış işçilerin ferdî problemlerinin çözülmesi mümkün olmaz. Tam istihdam halinde dahi işten çıkarmaların ve işletme içinde yer değiştirmelerin ağır neticeleri mevcuttur. Teknik ilerleme bir çok hallerde meslekî kalifikasyonların ve tecrübelerin değerini düşürmektedir. Meselâ dokumacı, çömlekçi, marangoz, değirmenci, ayakkabıcı, kasketçi, kasap, maden parlatıcısı veya taşlayıcı, bazı kaynakçı ustaları gibi kısa zaman önce aranan ve nispeten yüksek ücret ödenen bazı kalifikasyonlara artık hemen hemen hiç ihtiyaç yoktur.

Bundan başka işten çıkarılan işçiler, umumiyetle eski işlerine nazaran daha düşük ücretli işlere girmekte, evle iş arasındaki gidip gelmelerde daha fazla masraf yapmakta, son çalıştıkları iş yerinde yapılan toplu iş sözleşmesi vasıtasıyla kendilerine sağlanmış olan bir çok haklardan feragat etmek zorunda kalmaktadırlar. Basyonalizasyon vasıtasıyla işletmelerin kârlarını yükseltmeleri karşısında, aynı sebepten dolayı işçiler için bir çok dezavantajların doğması kabul edilebilir bir durum değildir. Bu sebepten dolayı sosyal emniyeti garanti etmek mecburiyeti vardır. Bu hiç değilse toplu iş sözleşmesine işçileri koruyucu bazı hükümler koymakla kısmen sağlanabilir. Meselâ : işçilerin teknik değişikliklerin tatbikinde ve iş organizasyonu hususunda verilecek kararlara iştiraki, işletme dahilinde yapılacak iş ve yer değiştirmelerde garantili ücretler, bilhassa yaşlı işçilerin korunması, işten çıkarmalarda tazminat gibi.

Tecrübeler, hazırlanmasına işçilerin de eşit haklarla katıldıkları ve zamanında yapılmış sosyal uyma plânlarının teknik değişmelerde (işletme içinde) fevkalâde yumuşatıcı tesirler icra ettiklerini göstermektedir. İstihdam edilenlerin sayısında husule gelen ve önüne geçilmez azalmalarda, işten çıkarmaların nisbeti yeni işçilerin işe alınmasına mani olmak ve işten çıkarılacak işçileri evvelden haberdar etmek gibi zamanında alınan kararlarla büyük mikyasta azaltılabilmektedir¹⁴.

Gerçekten otomasyonun, zamanımızda ve gelecek yıllarda ortaya çıkardığı problemler, işçi-işveren hükûmet ve bilim adamlarının çözü-

14) Bk. Dr. Günter Friedrichs; Teknik Gelişme ve İstihdam; İktisat Fakültesi Mecmuası; Cilt 25, No. 1-2; sh. 152-164.

mesinde sorumluluk duyacakları meselelerdir. Bu arada şüphesiz sadece bugünün problemlerine çare bulmak yanında yakın bir gelecekte ortaya çıkması muhtemel meselelerin de dikkatle ele alınması icap etmektedir. Zira otomasyonun çok hızlı bir şekilde yayılması, bu problemleri gittikçe daha karışık bir hale sokmaktadır. Diğer taraftan otomasyonun yayılma hızı ve sosyal tesirleri etrafında bazı fikir ayrılıklarının mevcut olmasına rağmen, bu yeni tekniğin tatbik edildiği ülkelerde bir fikir birliği mevcuttur. "Otomasyon ile ilgili mevcut bütün problemler veya muhtemel meseleler incelenmelidir".

Günümüzde sendikalar otomasyonun menfi tesirlerini bertaraf etmek için tensikat tazminatının arttırılmasını, transfer fırsatlarının genişletilmesini, eğitim ve terfi imkânlarının tanınmasını, kıdemlilik haklarının geliştirilmesini, işçilere kontrol ettikleri makinaların produktivitesi ile orantılı prim verip, sorumluluk ve üstün vasıflarının karşılığının yüksek ücretlerle taktir edilmesini istemektedirler. Ayrıca garantili ücret üzerinde en çok durulan meseleyi teşkil etmektedir. İşletme içinde yapılacak eğitim faaliyetlerinin gerek finansmanı, gerek bu faaliyetlerin iş müddetleri içinde yapılması keza üzerinde durulan diğer bir konudur. Ayrıca teknolojik tensikattan doğan içtimâî problemleri bertaraf etmek için, sosyal güvenlik haklarının genişletilmesi, yeniden iş bulma, güçlüğü çeken yaşlı işçiler için erken tekaütlük programlarının tatbiki ve işsizlik tazminatının arttırılması gibi konular, işçi-işveren münasebetleri dışında gerçekleştirilmesi âmme müdahalesinden istenilen problemler arasındadır.

Öte yandan yapılan araştırmalara göre, teknolojik değişmelerin toplu iş sözleşmeleri üzerinde önemli tesirleri olmaktadır. Aşağıda zikredilen faktörler dolayısıyla bilhassa A.B.D.'de işverenlerin pazarlık gücü, teknolojik değişmelerin de yardımıyla sendikalardan daha fazla olmuştur:

1 — Beyaz yakalı işçilerin çoğalması, 2 — Sendikalaşmak hareketinin zayıf olduğu devrelerde ve bölgelerde yeni müesseselerin kurulması, 3 — Sendikalı olmayan beyaz yakalıları bazı ek menfaatler sağlanması, 4 — Toplu pazarlıklarda işveren otoritesinin merkezileşmesi. Kısaca söylemek gerekirse, işverenler pozisyonlarının kuvvetli olmasından istifade ederek, toplu pazarlık insiyatifini ele almışlardır. Sendikalar ise, daha ziyade savunma siyaseti gütmüşlerdir. İş güvenliği bu teşekküllerin ilk gayeleri olmuştur. Bu ülkede büyük grevlerin ve bilhassa kanunsuz (Wildcat) grevlerin esas sebebini iş güvenliği endişesi teşkil etmiştir.

Diğer taraftan teknolojik gelişmelerin baskısı altında, sendikal prensiplerde de önemli değişmeler kaydedilmektedir. Geleneksel meslekler

ve iş kolları gittikçe azalmakta, bu bünyevi değişmeler, sendikalar arası geçimsizlik ve uyuşmazlıkları daha da arttırmaktadır. Bu arada iş sözleşmeleri önemli bazı yeni hükümleri de ihtiva etmeğe başlamışlardır. Bu yenilikler, endüstrinin, teknik değişmelerin hangi safhasında olduğunu, tarafların birbirlerine nisbetle pazarlık güçlerini ve ihtiyaçlarını aksettirmektedir¹⁵.

Otomasyonun ortaya çıkardığı problemleri hal konusunda firma ve endüstri çapında ortak görüşmeler ve istişareler dikkatli bir işçi-işveren münasebetinin temelini teşkil etmektedir. Otomasyon gibi çok ileri derecede bir teknoloji ile değişmenin tatbikat plânları, taraflar arasında daha ilk safhalardan itibaren tartışılmalıdır. Plânların gizli tutulması, otomasyonun ani olarak tatbik edilmeye başlanması, işçi ve sendikalara danışılmadan işçilerin derhal işten çıkarılması, işçi-işveren ilişkilerini ciddi şekilde rencide etmekte, hatta iş mücadelelerine varan gergin bir safhaya dahi götürebilmektedir. Halbuki işçi-işveren arasında bu hususta ön müzakereler yapıldığı takdirde, otomasyonun tatbikata başlamasıyla ortaya çıkacak problemlere beraberce hal çaresi bulunması imkân altına girebilir¹⁶.

Sendikalar, toplu iş sözleşmesi pazarlık ve müzakerelerinde mühendis, teknisyen ve büro memurların kendi şahsiyetlerini, imalât işçilerinden ayrı tutmak arzularını da gittikçe tatmin edici şekilde hareket etmektedirler. Bu grupların çoğu, aynı mahalli sendikalarla değişik iş sözleşmeleri yaparak farklı taleplerini dile getirmek amacını gütmektedirler. Esasında otomasyon mühendis, teknisyen ve işçilerin arasındaki ilişkileri değiştirerek bütün grupları birbirine yaklaştırmaktadır. Önümüzdeki yıllarda otomasyon, şu anda beyaz yakalılar ile mavi yakalılar arasında mevcut ücret ödeme metodları ve çalışma şartları farklarını da hiç şüphesiz azaltmaktadır. Netice itibariyle "fabrika da büro kadar temiz olacaktır. Saat başı ücret sistemi muhtemelen kaldırılacak, mavi yakalılar da beyaz yaka takacak ve aylık (maaş) alacaklardır"¹⁷.

Diğer taraftan A.B.D.'de, II. Dünya Harbini takip eden yirmi yıllık devrede yeni teknolojilerin tatbik edilmesiyle 1953-1962 yılları arasında

15) Somers-Cushman-Weinberg, Gerald G. - Edward C. - Nat; Adjusting to Technological Change; Harper and Row Publishers; New York 1963; sh. 211.

16) Braunthal, Alfred; The Trade Union Movement Faces Automation; International Labour Review; Vol. LXXVI, No. 6; s. 543.

17) Stern, James; Automation and Major Technological Change; The Industrial Union Department AFL - CIO; Washington, 1952; sh. 24.

ekonominin düşük bir gelişme hızı kaydetmesi karşısında genellikle sendikalar üyeleri için daha şumullü iş güvenliği şartları elde etmeyi zaruri görmüşlerdir. Filhakika sendikalar, “Millî İmalâtçılar Birliğinin” (National Association of Manufacturers) “Biz altundan yarımların eşiğindeyiz... Otomasyon da bunun sihirli anahtarıdır...” görüşüne katılmakta, ancak NAM’un bu gelişmenin ortaya çıkaracağı problemlerin toplu pazarlık ve mevzuat yoluyla halledilmesine ihtiyaç bulunmadığı görüşüne katılmamaktadırlar.

Bundan başka sendikalar toplu pazarlık masasında, otomasyonun yol açtığı gelir artışlarının, gerek ücret artışları, gerek otomasyon sebebiyle işlerini kaybedebilecek durumdaki işçilere, yeni güvenlik vasıtaları olarak verilmesini talep etmektedirler. Ayrıca gelişmiş ülkelerde sendikalar bir taraftan istihdam imkânlarını arttırmak, diğer taraftan işsizliğin ekonomik ve sosyal kayıplarını bertaraf edecek yeni mevzuatın çıkarılmasını temin etmek hususuna da gayret sarfetmektedirler.
